

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY X.

REUS, FEBRER DE 1929

Núm. 190

Les presons de Santes Creus

Els constructors de les grans edificacions, tan civils com monàstiques i molt més en les militars o de guerra, que exercien jurisdicció sobre els seus vassalls, no oblidaren mai de bastir-hi tètriques presons com a dependències necessàries i indispensables per a l'exercici de llurs prerrogatives.

Situaven les presons en el més pregon dels soterranis, en el més alt de les torres o en el lloc més segur de la fortalesa per a que fós impossible tot intent de fer-se escàpols els malaurats que hi anaven a raure per purgar culpes pròpies o alienes, vertaderes o suposades o (la major part de les voltes) pel sol caprici del feudal militar o eclesiàstic, senyor de l'encontrada.

Eren les presons llocs insalubres, llòbrecs, bruts, on els presos satisfieien totes les necessitats llurs, que gairebé mai es netejaven, sense ventilació ni llum, carregats de tota mena de paràsits i d'animals infectes. Diguint-ho sinó les del fatídic castell de Xàtiva on va romandre tants anys sense noció del dia ni de la nit, ni molt menys del temps transcorregut, el malaurat Comte d'Urgell i més tard l'Abat Caixal de Poblet. Algunes tenien petits espiralls creuats per gruixuts barrots de ferro i un forat al sostre per on els baixaven els aliments, si aquest nom es pot donar a la gasòfia que els donaven, i altres, tan sols el tornaveu o petit forat rodó que atravessava el mur per a comunicar-se amb l'escarceller o amb la guàrdia exterior.

Terribles eren aquests llocs ¡Quines hores més horribles hi passarien els desventurats que tingueren la dissort d'entrar-hi sense saber quan ni com n'eixirien! ¡Quantes llàgrimes devien regar aquells sols infectes! Quants gemecs, quantes malediccions i interjeccions llançades en moments de desespe-

ració per uns, o quantes fervents oracions elevades al Creador per altres, més resignats, en demanda de fortalesa per a resistir el cautiveri, o invocant la mort per fer més curt el suplici, devien oir aquelles mudes parets, que si parlessin farien contraure violentament els nostres nervis de l'horror que sentiríem en escoltar les tortures sofertes per aquells desventurats, i les villanies en el seu clos comeses.

Però, si les parets no parlen, ja ho fan per elles les llegendes que hi deixaren gravades amb punxó, molts dels reclosos i que a desgrat de les capes de calç amb què es va intentar fer-les fonedisses, avui ens és encara possible descobrir-les i dexifrar-ne moltes.

Els monestirs de Poblet i de Santes Creus, que amb tant de delit estudiem, exercien jurisdicció sobre els vassalls, i per tant, per fer efectius els càstics imposats pels mancaments d'aquests, tenien també en els seus recintes les consabudes presons. Les de Poblet i les llegendes i inscripcions de les seves parets, estudiades pel nostre car amic Eduard Toda, i més recentment, per nosaltres, que en descobrírem moltes més i que les donem en el nostre llibre sobre aquell Monestir.

En la monografia de Santes Creus, no vàrem tractar d'aquest assumpte, que després hem anat estudiant, i per cert que ens ha produït la satisfacció d'ésser els primers — car no tenim notícia de què ningú ho hagués fet anteriorment — de descobrir i desxifrar moltes llegendes que hi ha en un d'aquests llocs de càstic. Altres n'hi ha en el cim d'una altra torra que, ajudant Déu, pensem desxifrar en altra ocasió, si algú no ho fa abans. Avui, sols pensem ocupar-nos de les ja desxifrades.

A Santes Creus hi havia dos llocs destinats a presons, un en els baixos del Palau, davall mateix de les cambres reials. Era aquest un lloc completament obscur, dividit en dos compartiments que es comunicaven per una petita porta. El compartiment interior és molt més gran que l'exterior i el seu sol més de mig metre més fondo. El seu estat ruïnós no ens ha permès descobrir-hi res. Damunt de la porta d'entrada hi ha un ròtul que diu *mazmorra*, que de segur va ésser-hi posat quan varen ocupar el monestir els presidaris del penal de Tarragona i en aquella data devien fer servir aquesta presó de cella de càstic. Aquí és on contenen les cròniques del monestir que fou tancat, per ordre del seu pare, el Primogènit de Jaume II el *Just*, per la seva desobediència i mal comportament. Hernàndez Sanahuja, entre altres, descriu amb tota classe de detalls aquest incident de la vida del Príncep.

L'altra presó està situada al costat del celler; té també dos compartiments, un exterior, com a cos de guàrdia, i altre interior que s'hi entra per una petita porta de menys d'un metre d'alçada. Aquesta estança, que té totes les característiques que hem donat abans, estava antigament dividida en dues, per mitjà d'un trespol. A la de baix, s'hi entrava per la porta descrita

i a la superior, hi baixaven els presos per un forat que es veu encara en un dels angles del sostre, que comunicava amb una dependència situada al final del dormitori. Aquest compartiment superior és el que ens interessa, car en el de baix res hi ha de notable.

Aquesta presó que avui pot admirar-se des de baix per haver desaparegut el trespòl, sembla que era la destinada a ésser-hi reclosos els religiosos, segons es veu per la seva entrada i pels dibuixos i inscripcions de les seves parets.

Vertaderament notable i digna d'estudi per persones competents, és la pintura feta, segons sembla, amb carbó o fum d'estampa (tal volta amb fum de candeles o de llums d'oli), en el mur o paret de la part d'orient, per algun dels malaurats que fou reclòs en tan llòbrega estança. Representa la pintura, l'escena del calvari amb Jesús crucificat, el bon lladre i el mal lladre, dues Maries, una figura de frare amb hàbit cistercià, agenollat al peu de la creu, dirigint la seva mirada vers la faç de Jesús agonitzant (de segur que en aquesta figura va representar-s'hi el mateix autor de la pintura), el Sol, la Lluna i un bon nombre d'inscripcions que surten de la boca de les figures, com si fossin exclamacions dirigides al Màrtir de la Creu.

Sobre aquesta pintura, que a desgrat del temps transcorregut (si hem de donar crèdit a les dates que es llegeixen allà mateix), es conserva encara en tan bon estat que permet distingir-la clarament, hi ha gravats amb punxó bon nombre de llegendes, versos, noms de frares, dates, tot en llatí, exceptuant-ne una en grec. Totes les dates oscillen entre els anys 1560 al 1599.

En el mur de la part de migdia també es llegeixen algunes inscripcions, essent la més notable una en català molt expressiva que aclara ben bé ço que diem abans, que en aquesta estança s'hi entrava pel forat del sostre. Amb fum del ble d'un llum foren escrites en la volta alguns noms, dates, creus i altres senyals.

Les inscripcions que hem pogut desxifrar, diuen:

JESUS PERSONALITER ES IN PSALMODI
ANGELI APOSTOLI ET VIRGO MARI
CŪ SUIIS VIRGINIBUS ET LETANTUR QUI
ESSE NOS CONSPICIUNT IN CELESTE VI

frat Moy me fecit 1599

(Jesús està personalment en les salmòdies

Els angels, els apòstols i la Verge Maria

Amb les seves verges s'alegren perquè

Ens veuen que estem en el celestial camí

fra Moy va fer-me 1599)

1560

ANTE ONAM MDASW SPIR Q AT VIRTUAM MORE: (1)

FR. I. MATHEUS. FR. M. MIRETUS. FR. G. CARCADO.

En caràcters grecs:

bla. . . Deu dir $\langle \gamma \nu \sigma \iota \sigma \epsilon \omega \tau \omicron \upsilon \rangle$ - està equivocadament
 « $\gamma \nu \sigma \iota \sigma \epsilon \omega \tau \omicron \upsilon$, $\sigma \epsilon \lambda \upsilon \tau \omicron \upsilon$ » = coneix-te (a tu mateix de
 qual significat no havem pogut desxifrar amb certesa. *(locat)*)

De la boca de la imatge del bon lladre surt aquesta:

DNE f PARCE f FR. f M. f P.

(Oh Senyor, perdona fr. M. P.)

De la del frare del peu de la creu:

MEA f TUA f DNE f SUPERAT f OEM f OFFENSIONEM

(Les meves coses i les teves, oh Senyor, superen tota ofensa)

De la boca de la Maria de la part esquerra del Crucifix:

MEMOR- ESTO- DNE- ILLO \approx VEL ILLIVS

(Recorda-te'n, oh Senyor, d'aquells o d'aquell)

De la Maria de la banda dreta:

CERTE VIDISTI FILI MI 1561

(Certament vegeries fill meu 1561)

Sota de la inscripció que surt del frare hi ha les dates

1563 - 1564

Hi ha altres inscripcions que són del tot il·legibles.

En el mur de la part de migdia s'hi llegeix aquesta, força interessant:

NOS POSAREN ENLA PRESÓ Y A 8 DE
 JULIOL NOS DONARÉ LA SENTÈNCIA AB LA CA-
 DENA AL COLL, YA 7 DE GENER NOS PUJJARÉ
 A DALT 1561.

INSCRIPCIONS I PINTURA MURALS DE LA PRESÓ DE SANTES CREUS

Prop d'aquesta n'hi ha d'altres que no es poden llegir, pel seu mal estat, tan sols es distingeix la paraula CÀRCEL

Al sostre:

* TOT:
 D-H 709.
 DONS.
 53. A LA CÀMBRA
 . CVD.
 3 0 4 DE DE ANY 1564

Aquestes són les inscripcions que hem pogut desxifrar (2) i que per cert ens han cridat fortament l'atenció, car, així com les de Poblet enclouen en llur majoria, crits d'angoixa, clams de protesta, esperança de revenja, les de Santes Creus, són totes elles d'un caràcter místic, de conformació, plàcides i si alguna d'elles té caire de protesta, no té aquella agror ni aire de tanta renúncia com aquelles. Bé diu l'amic Martinell que a Santes Creus, tot respira placidesa.

JOAQUIM GUITERT.

(1) No podem respondre de la justesa de la transcripció d'aquesta ratlla perquè està molt malmesa.

(2) La còpia de les inscripcions ha estat feta amb l'ajuda del nostre estimat amic Eufemià Fort, del conserge del monestir Magí Vidal, que va guarnir-nos la bastida per a enllair-nos a l'alçada de les pintures i inscripcions (uns cinc o sis metres), i amb la potent instal·lació elèctrica de 1500 bugies, feta pel nostre dilecte amic Miquel Xartó, que feu possible treure la fotografia del fresc que acompanya aquest treball. A tots moltes gràcies i el nostre reconeixement més sincer.